

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XVIII. 1931.

AMSTERDAM

P. A. HEMERIJCK

(A. T. KLEEREKOPER)

1931.

De vrijwilligers van 1815 en hunne medailles.

Den 1en Maart 1815 was NAPOLEON BONAPARTE van Elba sloop gegaan, te Cannes geland en op 20 Maart had hij, zonder dat één druppel bloed vergoten was, Parijs bereikt.

Het bericht hiervan was nauwelijks in de verschillende staten van Europa vernomen, of Oostenrijk, Pruisen en de andere Duitse landen, Rusland en Engeland sloten zich aaneen en zonden sterke legers naar Frankrijk om een eventueele tweede Napoleonische monarchie te verhinderen. Ook Spanje en Portugal volgden.

Doordat de Zuidelijke-Nederlanden zoo juist bij ons land gevoegd waren, grensde het Koninkrijk der Nederlanden aan Frankrijk en moest onze regeering op zich nemen de Zuidelijke grenzen te beschermen. Daartoe was een leger van circa 30.000 man noodig, hetgeen een uitbreiding van het staande leger met zich bracht. Om een voldoende aantal soldaten te verkrijgen, werden de volgende maatregelen getroffen:

Nadat zich reeds op den 25 Maart te Amsterdam, 's-Gravenhage, Rotterdam, Utrecht en Arnhem vele aanzienlijke jongelui aan den Koning aangeboden hadden om compagnieën Vrijwilligers te paard of te voet te vormen, verscheen in de Staatscourant no. 74 van den 26 Maart een regeling van de algemeene volkswapening.

Hierbij werd bevolen de wapening en oefening van den nog bestaanden landstorm of schutterijen ten platten lande, krachtdadige doorzetting der organisatie van de nieuwe stedelijke schutterijen, haar uitrusting en wapen-oefening, de oprichting van bovengenoemde compagnieën vrijwilligers te Paard te Amsterdam, 's-Gravenhage, Rotterdam, Utrecht, Arnhem om toegevoegd te worden aan de regimenten cavalerie, en de opneming in het staande leger of landmilitie van hen, die zich daarvoor aanmeldden of daartoe door gemeenten, corporatieën, vaderlandslievende vereenigingen of particulieren zouden worden geworven en uitgerust. Ambtenaren, die dienst wilden nemen, werd het behoud van hun betrekking en de helft van hun salaris en emolumenten gegarandeerd, terwijl de namen van hen, die zich vrijwillig aanmeldden, in de Staatscourant zouden worden gepubliceerd.

Eerst was het de bedoeling geweest de vrijwilligers te voet bij de verschillende bestaande bataillons in te deelen, maar toen verscheidene onderdeelen o.a. de Leidsche en Utrechtsche Studenten, de Friesche vrijwilligers, aanvroegen eigen compagnieën bij de Jagers te mogen vormen, zooals de vrijwilligers te Paard tot bereden Jager-escadrons waren vereenigd, werd bij K. B. van 1 April (St.C. no. 81) toegestaan, dat in de groote steden vrijwillige compagnieën infanterie gevormd zouden worden, die aan het leger als flankeur-compagnieën zouden worden toegevoegd.

Behalve de commandant, mochten de officieren, onder-officieren en korporaals door de vrijwilligers uit hun midden gekozen worden. Het lagere kader is op deze

wijze overal aangewezen, den Koning is echter verzocht de officieren te benoemen.

De uitrusting werd door de vrijwilligers zelf betaald, hetgeen bij die te voet op 130 gulden per persoon kwam te staan. De bereden Jagers brachten bovendien een paard mee. Waarschijnlijk hebben niet voldoende gefortuneerde jongelui wel een tegemoetkoming kunnen ontvangen uit de fondsen van de inmiddels opgerichte commissies tot aanmoediging van den militairen dienst. Voor de Vrijwillige Jagers te Paard van Amsterdam althans wordt dit vermeld.

De geestdrift, waarmee in 't begin aan de versterking van het leger gewerkt werd, kan blijken uit de opsomming van de volgende feiten:

- 25 Maart: aanbieding voor dienstdiening van de vrijwilligers te paard.
- 28 Maart: opening van een lijst tot intekening van gelden ter verhooging van 's lands weerkracht.
- 29 Maart: van de Haagsche schutterij wordt een vrijwillig veld-bataillon geformeerd.
- 30 Maart: te 's-Hertogenbosch wordt een vrijwillig Jagercorps opgericht.
- 1 April: te Brielle (natuurlijk op den historischen 1en April) wordt een veld-bataillon der schutterij geformeerd.
- 3 April: een fonds tot aanmoediging van 's lands militairen dienst te Deventer, Rotterdam en Leiden gesticht.
- 4 April: hetzelfde te Amsterdam.
- 5 April: de landstorm te Papendrecht biedt zich aan

voor vrijwilligen dienst. De Amsterdamsche vrijwilligers en de Leidsche studenten bieden zich aan.

10 April: de Friesche vrijwilligers bieden zich aan. Burgemeester BOELLAARD - VAN HERWIJNEN biedt zijn zoon met 50 vrijwilligers aan.

12 April: Fonds tot aanmoediging tot 's lands mil. dienst te Leeuwarden opgericht.

13 April: de Utrechtsche studenten bieden zich aan.

Zoo zijn volgens VAN BREUGEL in 't geheel 36 vrijwillige officieren, 107 onderofficieren en 1156 manschappen in dienst getreden. Zij waren afkomstig uit Amsterdam, Arnhem, Alkmaar, Bergen op Zoom, Deventer en omgeving, 's-Gravenhage, Groningen, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Hoorn, Leeuwarden en andere plaatsen in Friesland, Leiden, Maastricht, Middelburg, Rotterdam, Utrecht.

Bij het leger te velde in Frankrijk zijn gedetacheerd geweest:

Eskadron Jagers te Paard van Amsterdam bij het Reg. Karabiniers no. 3.

Kompagnie Jagers te Paard van Arnhem bij het Reg. Ligte Dragonders no. 4.

Kompagnie Jagers te Paard van den Haag bij het Reg. Karabiniers no. 1.

Kompagnie Jagers te Paard van Rotterdam bij het Reg. Karabiniers no. 3.

Kompagnie Jagers te Paard van Utrecht bij het Reg. Husaren no. 6.

Bij deze laatste hoorden ook de Groningsche Jagers te Paard, die echter zoo laat uit hun garnizoen vertrok-

ken zijn, dat zij het bevel voor den terugmarsch ontvingen vóór zij in Frankrijk waren aangekomen.

Van de vrijwillige infanteristen zijn gemobiliseerd geweest:

de Jagers der Leidsche studenten bij het bataillon Jagers no. 18.

de Jagers der Utrechtsche studenten bij het bataillon Jagers no. 18.

de Jagers van Friesland bij het bataillon Jagers no. 16.

de Jagers van Arnhem bij het bataillon Jagers no. 16.

2 compagnieën Vrijwilligers van den Haag bij het bataillon Nat. Militie no. 15 en 19.

1 compagnie vrijwilligers van Rotterdam bij het bataillon Nat. Militie no. 9.

1 compagnie vrijwilligers van Deventer bij het bataillon Nat. Militie no. 5.

De overige compagnieën zijn niet te velde geweest.

De uniformen van de Jagers te paard waren groen met oranje uitmonstering, die der Jagers te voet groen met gele, die der Nationale Militie blauw met oranje. De vrijwilligers te voet dienden als flankeurs.

Met koortsachtigen ijver togen de jongelui aan het leeren van den wapenhandel en zagen reikhalzend uit naar het bevel tot uitrukken. Zelfs werden requesten aan den Koning ingediend, dat toch vooral haast gemaakt zou worden met het zenden van officieren en wapens, maar het Legerbestuur had niet zooveel haast. Zoo duurde het inrichten van de compagnie Friesche Jagers van 1 Mei tot 30. Juni.

Men beijverde zich van hoogerhand niet, de vrijwillige corpsen zoo spoedig mogelijk marschvaardig te maken, omdat er geen direct gevaar meer voor ons

vaderland aanwezig was. Frankrijk zelf was inwendig verdeeld: het Zuiden was koningsgezind en vereischte een strafexpeditie, de Vendée kwam tegen NAPOLEON in verzet, terwijl de legers der Heilige Alliantie langs alle wegen tegen Frankrijk oprukten. Zoo leest men in de Staatscourant van 29 Maart dezen zin: „Neen, het in zich zelf verscheurde Frankrijk is thans in gevaar, niet ons vaderland, niet het overig gedeelte van Europa”.

Pas toen NAPOLEON omstreeks half Juni zijn leger naar de Zuidelijke Nederlanden wendde, kwam er direct gevaar. Toen was echter nog geen enkele vrijwillige compagnie georganiseerd, geen der vrijwilligers heeft dan ook aan den slag bij Waterloo deelgenomen.

Pas omtrent den 10en Juli zijn de compagnieën op marsch gegaan om de 1e divisie van het leger, dat als observatie-corps de noordelijke vestingen van Frankrijk, Valenciennes en Condé, belegerde, te versterken. Wij hadden toch bij Waterloo eenige duizenden soldaten verloren en dit verlies werd door de vrijwilligers aangevuld.

In afwachting van den komenden vrede werd in Noord-Frankrijk niet meer gevochten. De eenige vijand, dien de vrijwilligers hadden te vreezen, was de dysenterie, die in die streek heerschte; wacht- en kantonnementsdiensten zijn de eenige praestaties van hen geweest en hierbij werd hun dienst niet eens op prijs gesteld.

In alle bewaard gebleven beschrijvingen van de lotgevallen der compagnieën leest men ten minste, dat ze van hoogerhand absoluut genegeerd werden en in de kantonnementen voortdurend gehoond zijn door de

staande armée, zoodat zij b.v. om onaangenaamheden te voorkomen, afzonderlijke wachten moesten betrekken.

Men merkt dan ook duidelijk op, dat zij eigenlijk spijt hadden, op mobilisatie aangedrongen te hebben en heel blijde waren, toen zij op 30 September 1815 voor hun diensten bedankt werden en in den loop van October naar hun haardsteden mochten terugkeeren. In den studentenalmanak van 1816 klaagt de geschiedschrijver van den tocht der Leidsche Jagers toch: „En waarlijk, zonder de bewustheid van welgedaan te hebben, en zonder de nimmer geschondene overeenstemming en vriendschap der Compagnie en de vriendschap van eenige officieren van het 18e Bataillon is het zeer te betwijfelen, of de geledene smaad en hoon zoo standvastig zou doorgestaan, en zoo groot zou veracht zijn”. Ook in een gedicht in denzelfden almanak spreekt MARS hen toe: „Wat ijdele dosch? wat wapenpraal? 'k Zal ... hun tot Generaal, Tot Kolonel hun ... geven. En voeg ik dan nog ... daarbij, Dan wed ik, dat er niemand zij, Die immermeer mij aan durft kleven”.

Ook in de geschiedenis der Friesche Jagers wordt geklaagd over het negeeren der vrijwilligers door de hogere militaire autoriteiten. Zoo b.v. toen de Koning den 21 Sept. te Brussel gehuldigd werd, was geen van hun compagnieën daarbij vertegenwoordigd.

Ook vonden zij het vernederend, dat zij zonder officieren als afgedankte soldaten op bevel van Generaal d'HAUW naar hun garnizoenen zijn moeten terugkeeren.

Maar genoeg hiervan. Er zijn chefs geweest, die hun opoffering wel op prijs gesteld hebben, zooals luit.-kolonel EVERS van het 18e bataillon, die de Utrechtsche

en Leidsche Jagers bij hun vertrek oprecht en hartelijk bedankt heeft voor de bewezen diensten.

Het is wel jammer, dat zij, die zooveel voor Vaderland en Koning over gehad hebben, zoo teleurgesteld uit den dienst moesten terugkeeren. De vrijwillige compagnieën bestonden toch voor het grootste deel uit jongelieden van den goeoden stand, die de geheele onderneming uit eigen middelen hadden bekostigd.

Was het verblijf te velde niet onverdeeld aangenaam geweest, de thuiskomst werd luisterrijk gevierd, waarbij hoogleeraren, civiele en militaire autoriteiten zich niet onbetuigd lieten. Ook bij de sluiting van de gewone zitting der Staten-Generaal heeft de Regeering de vrijwillige opofferingen van Neerland's jongemannen officieel dankbaar herdacht.

Een belooning van regeeringswege in den vorm van een herinneringsmedaille hebben de meesten echter niet mogen ontvangen.

Toen in 1865 het zilveren kruis voor de jaren 1813—1815 werd ingesteld, voor een deel als gevolg van de uitreiking van de Sint-Helena-medaille in 1857 aan de oud-strijders van NAPOLEON I, was het grootste deel der mannen van 1815 reeds overleden: van de 65 Friesche Jagers leefden er nog 13, van de 83 Leidsche nog 18, enz. Voor de overlevenden van het 30.000 man sterke leger van 1813—1815 behoeften slechts 5000 exemplaren geslagen te worden.

Wel zijn te voren plaatselijke decoraties aan verschillende compagnieën uitgereikt:

De Amsterdamsche Jagers te Paard hadden bij hun terugkomst een zilveren medaille van de Hoofdcom-

missie tot aanmoediging van 's lands militairen dienst ontvangen. Zij is uitgereikt als legpenning ¹⁾ en beschreven door DIRKS onder no. 52. Er komt ook een miniatuur draagpenning van dit eereteken voor, gedragen aan een oranjelint, aanwezig in het Koninklijk Penningkabinet. De penning is vervaardigd door H. DE HEUS.

De Arnhemsche vrijwilligers ontvingen van de ingezetenen der provincie een zilveren legpenning, die DIRKS onder no. 50 beschreven heeft en waarvoor ook een miniatuur draagpenning bestaat. De penning is ontworpen door H. LAGEMAN.

Rotterdam gaf eveneens een zilveren penning, waarvan ook een miniatuur draagpenning voorkomt (DIRKS no. 51), evenals die van Amsterdam gemaakt door H. DE HEUS.

De Friesche Jagers hebben als herinnering aan hun veldtocht zelf een medaille laten slaan door JOUVENEL te Brussel en den Koning toestemming verzocht dezen te mogen dragen. Zij hangt aan een goudgeel lint met blauwe randstrepen, de Friesche kleuren, en komt ook in twee afmetingen voor. Van dezen penning is één afslag in goud op beide afmetingen vervaardigd en den Koning aangeboden. Beide exemplaren bevinden zich in het Koninklijk Penningkabinet. Bij DIRKS vindt men deze medaille beschreven onder no. 54.

De Amsterdamsche, Arnhemsche en Rotterdamsche medailles waren, zooals boven gemeld, oorspronkelijk legpenningen. Na de instelling van het Metalen Kruis en de Citadel-medaille, wilden de veteranen van 1815

¹⁾ Met legpenning wordt hier bedoeld, een penning die *niet* gedragen werd.

hun eeretekenen ook als decoratie dragen, vandaar verzoeken aan den Koning, die ze in 1833 als officieele militaire draagpenningen erkende en toestond ze aan een oranjelint te dragen. Uit dien tijd stammen ook de miniatuur medailles, die veelal door MOUSSAULT vervaardigd zijn.

Ten slotte is bij besluit van den Raad van de stad Utrecht in 1850 nog een penning ingesteld, om uit te reiken aan de overlevenden van de Jagers te Paard en die der Studentencompagnie. Beide voeren het wapen van Utrecht en als omschrift de namen der compagnieën. Zij zijn vervaardigd door J. P. MENER en D. v. D. KELLEN. Ook zij hebben den Koning verzocht den penning te mogen dragen en wel aan een lint in de kleuren van de stad Utrecht. Vergunning is verleend, waarbij de kleur van het lint, evenals bij de vorige medailles, oranje moest zijn.

Ook van deze medailles komen miniaturen voor. De stad Utrecht heeft de medaille ingesteld op verzoek van den heer E. W. VAN DAM VAN ISSELT, die als laatste commandant van de 5e compagnie Vrijwilligers te Paard namens deze optrad en vooral bekend is als oud-commandant van de Jagers van VAN DAM van 1830—1831. De medailles zijn bij DIRKS beschreven onder no. 53a, 53b en 53c.

Hoe groote waarde deze eeretekenen ook hebben uit penningkundig en historisch oogpunt, als militaire decoraties staan zij achter bij de officieele door de regeering ingestelde.

Amsterdam.

Dr. W. F. BAX.

Geraadpleegde bronnen:

Leydsche Studentenalmanak van 1816.

Redevoering van Mr. J. M. KEMPER, rector der Leydsche universiteit in 1816, bij de inhuldiging der herstellde universiteit.

H. J. ROYAARDS. *Beschrijving van de compagnie Jagers der Utrechtsche studenten in 1815 (Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht, jaargang 1840).*

Geschiedenis der compagnie Vrijwillige Jagers te Paard no. 5 in hetzelfde tijdschrift.

W. E. v. DAM v. ISSELT: *De Jagers van VAN DAM.*

W. EEKHOFF. *Friesland in 1815.*

Jhr. R. v. BREUGEL DOUGLAS: *Herinneringen uit 1815 door een Frieschen vrijwilligen Jager.*

Staatscouranten van 1815.

F. J. G. TEN RAA: *Nederlandsche Land- en Zeemacht.*

Mr. JACOB DIRKS: *Nederlandsche Penningen van 1813—1863.*

W. K. F. ZWIERZINA: *Nederlandsche Penningen van 1864—1898.*
